

Jan Peijnenburg, oud-archivaris bisdom:

Ik weet niet wat 'emeritaat' inhoudt



Dr. Jan Peijnenburg blijft de geschiedenis beoefenen
(Foto: Olaf Smit)

Met gepaste trots laat dr. J.W.M. Peijnenburg, oud-archivaris van het bisdom 's-Hertogenbosch z'n nieuwe werkkamer zien in de nok van het bisschoppelijk paleis op de Parade. 'Ik heb een mooie kamer gekregen om mijn emeritaat door te brengen.' In concreto houdt dit in het schrijven van de geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch én die van de priesteropleiding in genoemd bisdom. Hij heeft dan ook 'nog genoeg om handen' om te kunnen zeggen: 'Ik ben nu ruim een jaar emeritus, maar ik heb nog niet ontdekt wat dat woord inhoudt.'

Jan Peijnenburg (69) is overigens de eerste om toe te geven, dat hij eigenlijk ook niet anders wil. Om dezelfde reden koos hij voor een flexibele pensioering. 'Ik heb tot m'n 68e gewerkt, dus niemand kan zeggen dat ik de bisschop te vroeg in de steek heb gelaten.' Z'n benoeming tot erekanunnik van de Sint-Janskathedraal bij zijn afscheid in september 2004, beschouwt hij daarbij als het mooiste blijk van waardering.

De twee jaar dat hij na zijn 65e door zou werken zijn er intussen wel drie geworden. 'Toen ik 65 werd in 2001 heb ik de bisschop beloofd nog twee jaar door te gaan om hem de gelegenheid te geven een opvolger te zoeken. Maar, zoals zo vaak in dit soort gevallen, gebeurde het eerste jaar niks. Het heeft daardoor drie jaar geduurd voor er een goede opvolger was': drs. Eugène van Deutekom, voordien adjunct-archivaris van de Jezuïeten in Nederland.

Het derde jaar Peijnenburg niet dat het drie jaar duurde, want zijn werk was zijn grote passie. 'Ik kon het niet missen. En ik kan het nog niet missen, zodat ik met plezier naar de derde verdieping emigreerde voor de twee projecten die ik op me heb genomen.'

In het bisschoppelijk archief mag dan intussen een computer staan, bij Peijnenburg komt zo'n ding er niet in. 'Zoals u ziet staat hier geen computer. Ik ben ooit aan een computercursus begonnen, maar na drie dagen ben ik ermee gestopt omdat ik er stapelgek van werd. In die drie dagen heb ik meer hoofdpijn gehad dan in de dertig jaar dat ik hier heb gewerkt.' Hij kan het best zonder: 'Ik lever mijn tekst geschreven aan en dan weten ze er hier (lees: bisdom) wel raad mee'.

Zwischen

Jan Peijnenburg en het archief werden een tweeenheid. Na zijn priesterwijding in 1960 werd hij weliswaar gewoon kapelaan in Bladel, maar mede om gezondheidsredenen heeft dat nauwelijks een jaar geduurd. In augustus 1964 ging hij naar Nijmegen om kerkgeschiedenis te studeren. 'Je studeert graag', had de toenmalige bisschop, mgr. W. Bekkers gezegd. Met die constatering had de bisschop er verder nog geen tien minuten voor nodig

om de jonge Peijnenburg naar de katholieke universiteit te praten. 'Ik heb daar zes heerlijke jaren gehad', kijkt rector Peijnenburg op die tijd terug. Want hoewel hij slechts drie jaar nodig had om af te studeren, waren er nog eens drie jaar nodig om hem op de rijksarchiefschool klaar te stomen voor zijn toekomstige taak als archivaris van het bisdom. Later promoveerde Peijnenburg op een proefschrift over Judocus Smits, de oprichter van het dagblad *De Tijd*. Die zetelde, overigens niet lang, in een kantoor op de Schapenmarkt in 's-Hertogenbosch, ter plaatse van de tegenwoordige opticien Carl van Maaren. Smits was een goede vriend van bisschop Zwijsen. Als zodanig heeft hij achter de schermen een grote rol gespeeld. De biografie, die dr. Peijnenburg jaren later maakte van mgr. Zwijsen was dan ook min of meer een logisch vervolg: 'Eigenlijk m'n tweede proefschrift', waaraan acht jaar noeste arbeid ten grondslag ligt, 'grotendeels avond- en nachtwerk'. Zwijsen, die leefde van 1794 tot 1877, was de eerste bisschop van Den Bosch na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland in 1853. Hij was van 1853 tot 1868 tevens aartsbisschop van Utrecht. De biografie, die zich verzekerd weet van een ereplaats in Peijnenburgs welgevulde boekenkast, is getiteld: 'Joannes Zwijsen, bisschop', in 1996 uitgegeven in de serie 'Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland' van de Brabantse stichting *Zuidelijk Historisch Contact*.

Fraterhuis

Het standaardwerk over Zwijsen krijgt binnen een paar jaar gezelschap. Want: 'Het schrijven van de geschiedenis van de priesteropleiding in het Bossche bisdom is al een hele oude wens van me. Tijdens mijn werk is dat er niet van gekomen. Daarom heb ik aangeboden dit na mijn pensionering te doen. Het twintigjarige bestaan van het door mgr. J. ter Schure opgerichte Sint-Janscentrum is een mooie aanleiding om een en ander nu eens op papier te zetten.' Het eerste hoofdstuk is reeds klaar. De bedoeling is 'geen standaardwerk, maar een handzaam boekje', dat het bisdom in september 2007 tegemoet kan zien.

Peijnenburg kent het seminarie ook van binnenuit. Niet alleen omdat hij er elk jaar een aantal lessen geeft – 'dan weten ze in welk bisdom ze komen te werken' – maar meer nog omdat hij gewoon is daar 's middags te lunchen.

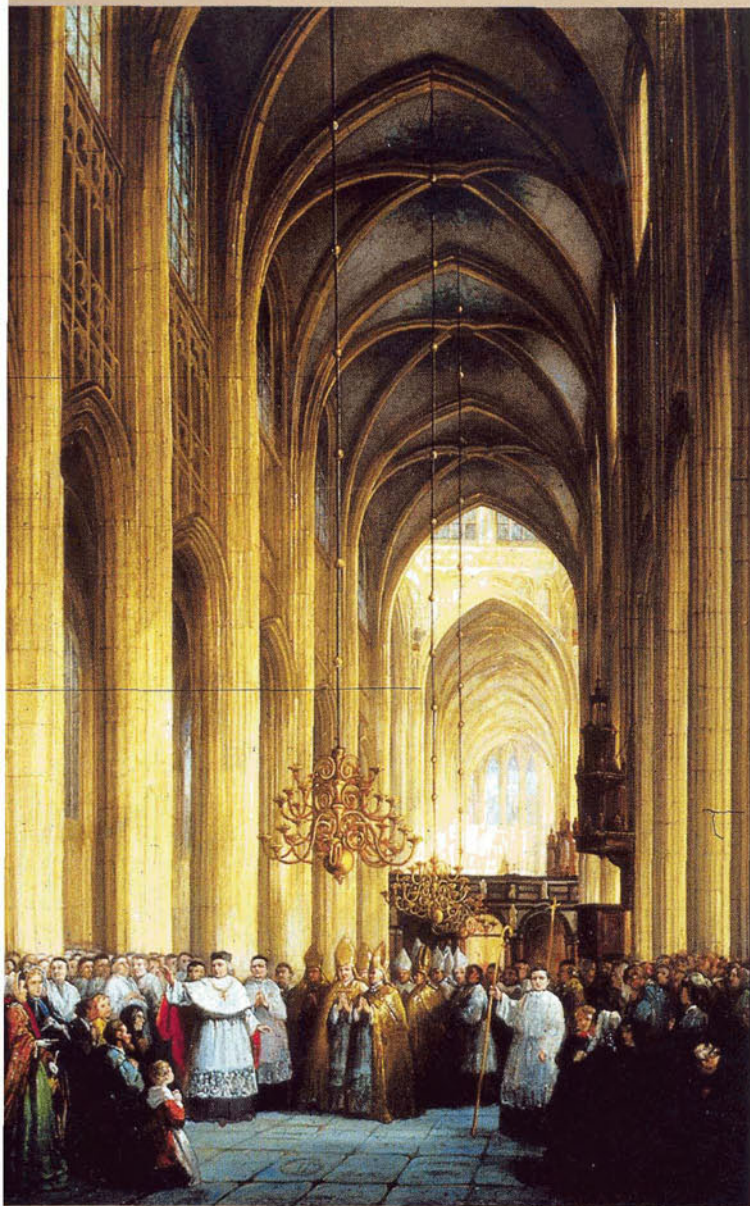
Het eerste Bossche seminarie dateert van 1571, direct na het concilie van Trente. Voordien kende men geen seminaries. Via de Latijnse school kwamen toekomstige priesters bij oudere priesters in de leer. 's-Hertogenbosch verkeerde daarbij in de



*Op deze groepsfoto die gemaakt is in de tuin van het grootseminarie te Haaren op 27 mei 1960 staan de afgestudeerden van dat jaar, met zittend uiterst links Jan Peijnenburg. De hele groep werd twee weken later in de Bossche Sint-Jan door mgr. Bekkers tot priester gewijd.
(Foto: Stadsarchief, collectie Farla-Van Mackelenbergh)*



*Dr. Peijnenburg kijkt bewonderend naar het portret van bisschop Ophovius in het trappenhuis van het bisschoppelijk paleis. Ophovius was bisschop tijdens het beleg van 1629. Dit schilderij hing vanaf 1798 in het grootseminarie van het bisdom.
(Foto: Stadsarchief/Jac. Biemans)*



Aartsbisschop Zwijsen organiseerde in 1865 in 's-Hertogenbosch een concilie voor de Nederlandse Kerkprovincie. Op dit schilderij van de Bossche gemeenteambtenaar Jan Peeters zegent Zwijsen bij het begin van het provinciaal concilie de aanwezigen in de Sint-Jan. Op de achtergrond is het beroemde doksaal van Coenraad van Norenborgh zichtbaar. Niet zo lang daarna zou dit verkocht worden. (Olieverf op doek, Museum Catharijneconvent Utrecht, in bruikleen aan het Noordbrabants Museum, foto: Ruben de Heer)

gelukkige omstandigheid ook nog over een Kapittelschool te beschikken, waar studenten onder andere werden bekwaamd in Latijn en liturgie.

Met de boeken op tafel om zijn beweringen te staven, vertelt rector Peijnenburg dat het eerste Bossche seminarie, opgericht door bisschop Metsius (1570-1577), gevestigd was in het fraterhuis van de *Broeders van het Gemene Leven* in de Hinthamerstraat. In de loop der jaren verhuisde het naar achtereenvolgens de Papenhulst en de Triniteitstraat. Rond 1580 hield het evenwel op te bestaan.

Vorbereid door bisschop Masius (1593-1614) was het in 1615 bisschop Zoesius (1615-1625), die het Bossche seminarie opnieuw gestalte gaf. Hij vond daartoe opnieuw onderdak in het fraterhuis in de Hinthamerstraat, waar de priesteropleiding, mede dankzij de komst van het Jezuïetencollege (1619) – dat voor de nodige ‘aanvoer’ zorgde – een bloeiend bestaan heeft geleid tot 1629, toen 's-Hertogenbosch in handen viel van Frederik Hendrik, die alle rooms-katholieke geestelijken de stad uitjoeg. Voor zijn priesteropleiding zocht het bisdom 's-Hertogenbosch zijn toevlucht in Leuven. Peijnenburg: ‘Meer dan anderhalve eeuw lang kwamen al onze priesters uit Leuven.’

Noodsprong

Het was de laatste rector magnificus van Leuven voor de opheffing van de universiteit door de Franse Revolutionairen, de naar Nederland gevluchte Anthonius van Gils, die in 1798 het derde seminarie grondvestte. Begonnen in een paar oude huisjes op de hoek van de Oude Dieze en de Triniteitstraat, groeide de priesteropleiding zo hard dat zij al na een jaar naar Nieuw Herlaer verhuisde. Tot het seminarie in 1839 naar Haaren is gegaan. Sinds de oprichting in 1817 van ‘Beekvliet’ te Sint-Michielsgestel kende het bisdom 's-Hertogenbosch toen al bijna een kwarteeuw de in later jaren zo vertrouwde tweedeling kleinseminarie/grootseminarie.

Toen na het *Tweede Vaticaans Concilie* werd gekozen voor de theologische opleidingen van de katholieke universiteiten van Tilburg en Nijmegen verdween eerst, in 1967, het grootseminarie te Haaren, in 1972 gevolgd door het kleinseminarie in Sint-Michielsgestel, waar echter de naam van Beekvliet als gymnasium z'n uitstekende klank wist te behouden. Maar helaas, aldus dr. Peijnenburg, heeft de keuze voor Tilburg en Nijmegen, min of meer gedwongen door het teruglopen van het aantal priesterstudenten, niet goed gewerkt. Op een enkele priester uit Tilburg na – onder wie echter wel de huidige bisschop van 's-Hertogenbosch, mgr. A. Hurkmans – heeft deze noodsprong niets

opgeleverd. Mgr. J. ter Schure, in 1985 in 's-Hertogenbosch benoemd, verzuchtte volgens Peijnenburg zo iets als: 'Ik heb twee theologische opleidingen in mijn bisdom, maar priesters levert dat niet op. En ik moet nieuwe priesters hebben.' Om dat te bewerkstelligen richtte hij in 1987 het Sint-Jans-centrum op, opnieuw gevestigd in een fraterhuis, maar nu op de Papenhulst. Het twintigjarig bestaan in 2007 is dan ook een voor de hand liggende 'deadline' voor de geschiedschrijving van dr. Peijnenburg.

Geschiedenis bisdom

Daarnaast is Peijnenburg bezig met de geschiedschrijving van het bisdom 's-Hertogenbosch, waarvoor hij zich wat meer tijd mag gunnen. Tot 12 mei 2009, de dag waarop het Bossche bisdom 450 jaar bestaat. Voor deze studie begint rector Peijnenburg ook niet met een blanco lei. Hij kan teruggrijpen op twee eerdere werkjes van zijn hand: *Zij maakten Brabant katholiek I en II*. Over de voorgeschiedenis vertelt dr. Peijnenburg: 'In 1986 ben ik begonnen met een aantal artikelen over de geschiedenis van het bisdom in het *Bisdomblad*. Die zijn later, met de nodige aanvullingen, gebundeld in twee boekjes.' 'Dat werk hoeft dus niet opnieuw gedaan te worden', vond ook mgr. Hurkmans. Dr. Peijnenburg spreekt zelfs van een heruitgave, 'misschien met een andere titel', en waar nodig aangepast. De oudarchivaris spreekt in dit verband van 'wetenschappelijk wat opkrikken', al voegt hij daar – om niemand af te schrikken – onmiddellijk aan toe: 'Maar het moet wel een prettig leesbaar boekje worden.' Dat neemt niet weg dat de oprichting van het bisdom 's-Hertogenbosch in 1559 een historische stap was. Voordien ressorteerde 's-Hertogenbosch acht eeuwen lang onder het bisdom Luik. Lang voor 1559 had de Brabantse hertog Hendrik I zich al sterk gemaakt voor verandering in de bestaande hiërarchie, niet zozeer omdat het bisdom Luik zo ongelofelijk groot was, maar vanwege de status van de bisschop van Luik, die immers prins-bisschop was en als wereldlijk vorst van een deel van het huidige België nogal eens met Hendrik I in de clinch lag. De oprichting van het bisdom 's-Hertogenbosch moet overigens ook gezien worden in het kader van het 'hervormingsconcilie' van Trente. De dreiging van de Reformatie (Calvijn, Luther) was een belangrijke beweegreden om tot een diocesane herindelings te komen. Bij pauselijke bulle van 12 mei 1559 werden in één keer drie nieuwe kerkprovincies opgericht: Utrecht voor het noorden, Mechelen voor het midden en Kamerijk voor het Franstalige gebied van de Nederlanden.

Sonnius

De eerste bisschop van 's-Hertogenbosch was Sonnius, zoals Franciscus van de Velde uit Son de geschiedenis is ingegaan. Aanvankelijk was hij bepaald niet welkom. Hij had zelfs de hulp van het garnizoen nodig om z'n eigen Sint-Jan binnen te kunnen.... Peijnenburg: 'Ik heb dit bij wijze van troost indertijd mgr. Ter Schure voorgehouden, die immers ook niet met open armen in Den Bosch was ontvangen.'

Sonnus had zijn reputatie tegen: hij was inquisiteur geweest. Bovendien verzette de adel zich tegen zijn komst. 'De adel was gewend een van zijn zonen ergens te benoemen als bisschop als dat zo uitkwam', verklaart Peijnenburg. Verzet was er ook van de kant van de kloosters. 'De nieuwe bisschoppen werden allemaal tevens abt van een bekend klooster. Zo werd Sonnius abt van Tongerlo. Dat verklaart waarom het Jeroen Boschhuis in de Hinthamerstraat (nu Muzerie) bisschoppelijk paleis werd. Dat was namelijk een refugiehuis van de abdij van Tongerlo. Het laat zich begrijpen dat de kloosters niet gediend waren van deze inmenging van buitenaf.'

Pastoraal werk

Het zijn zo maar wat details waarmee dr. Peijnenburg op voorhand de verwachting schept dat het interessante geschiedenissen zijn die hij de komende jaren te vertellen heeft. Het daarvoor benodigde bronnenonderzoek houdt hem op zijn zolderkamer intussen aangenaam bezig, naast de andere dingen die hij nog om handen heeft. Want hoewel prototype van de kamergeleerde, doet hij nog altijd pastoraal werk. In z'n Nijmeegse tijd al was hij zowel moderator van de verpleegstersschool als conrector van het Canisiusziekenhuis. 'De liefde voor zieken en bejaarden heb ik daar opgedaan.' Ook later heeft hij altijd pastoraal werk erbij willen blijven doen. Dat verklaart dat hij ook nog altijd rector van het verzorgingshuis Zuiderschans in 's-Hertogenbosch is. Reeds vanaf augustus 1972. 'Ik ben met de eerste bewoners binnengekomen en ik doe dit nog altijd met heel veel plezier. Ja, de Zuiderschans is een van de weinige verzorgingshuizen die nog een priester als geestelijk verzorger kennen.'